

GYUKITS GYÖRGY

Mi lesz veled, Taktaköz?

„Ha ezen a tájon jársz, ugyanaz a szorongás fog el,
ami meglep akkor, ha a magyar történetet olvasod.
Érzed, hogy mi lehetett volna belőle és látod,
hogy mi lett.”
(Szabó Zoltán: Cifra nyomorúság)

Miskolctól félóra vonattal a taktaközi település, a megállótól szintén félóra gyaloglás. Tizenöt éve nem jártam itt, de már első pillantásra látszik, hogy nagyon megváltozott minden. Március 15-ére készülve vidám közmunkás asszonycsapat tisztítja a Petőfi-szobor környékét. Megszólítanak, próbálják megtudni, mi járatban vagyok, mondom a polgármesterhez jöttem, nevetnek. Bemegyek egy kisboltba, ami biztos nem volt itt korábban. Az árukészlete meglepően gazdag. Elöttem egy koldusnak tűnő férfi vásárol *piát* – van miből, mert mint mondja – a lánya *dubajozik*. A kisbolttal szemben található egy nagyobbacska Coop, ide is benézek. Szintén elég jó a választék, és nem drága, van forgalma is. Ugyancsak szokatlan, hogy vannak olyan roma vásárlók, akiknél tele a kosár.

Egy taktaközi település házai

Aztán a házak: sok a romos, de olyan is akad szép számmal, amelyiken látszik a jó mód.

Betérek a kocsmába egy kávéra. Itt viszont mintha megállt volna az idő, a rendszerváltás utáni lepusztulás érződik még a falakon is. Csak egy sebhelyes arcú, piás vendég van, aki odajön hozzám beszélgetni. – „*Most ez a színtetikus szar a divat, amitől zombi lesz az ember, a tekesek is emiatt jártak itt*”¹ – mondja. A kocsmáros is beleszól a társalgásunkba: „*A ház tetőszerkezetében volt elrejtve cucc, és készpénzben is találtak vagy kilencvenöt milliót.*” A sebhelyes feltűnően jól ismeri a börtönszlenget, amikor ecseteli, ki mire számíthat, és ebből ténylegesen mennyit kell letölteni. Megérkezik a kocsmáros felesége meg a lánya, teli sörös rekeszeket cipelve egy kisteherautóból. Kiderül, hogy a lány jogi egyetemre akar menni Pestre. Kérdezem, miért nem Miskolcra, hiszen itt is van jogi kar. „Nem baj, ha többre kerül, csak el innét, minél messzebbre” – hangzik a válasz.

A kocsmá után ismét az utcán. Most viszik haza a gyerekeket az anyukák az iskolából. A kutatásomhoz keresek közöttük interjúalanyt. Végül hosszas unszolásomra az egyikük kötélnek áll. A háza ugyan a cigánysoron van, de kívül-belül felújított, drága bútorok, nagy síkképcsöves tévé, *meg minden*. A huszonhat éves roma nő legalább negyvennek néz ki.

„*Min ment keresztül?*” – kérdezem. – „*Hát mindenben, pedig én tisztességesen lettem fölnevelve. Fiatalon beleszerettem egy negyvenéves vállalkozóba, elvit magához. Ő megcsalt egy másikkal, hazaköltöztem anyámbhoz. Apám felnevelte az első gyermekemet, és utána nem volt más kiutam, mentem prostituáltk, pedig pénztárgépkészítő végzettségem van. ... Én nem bírtam a szegénységet, hogy apám szedi a vasakat meg a rezeket, oszt akkor abból ettünk, mer tele voltunk kamatos pénzzel. Levágták a villanyunkat is.*”

A *bát mindenben* itt tényleg szó szerint értendő, napi tíz-tizenöt férfi, és nincs válogatás, hogy kívül, és abban sem, hogy mit. Hogarth *A szajha útjának* huszonegyedik századi verziója ez, a különbség csak annyi, hogy itt nincsenek rizsporos parókák, csak a nyers valóság. A fenti interjúalany a kamatos pénz áldozata, majd maga is kerítővé válik, elítélik, és most szabadlábban várja, hogy a börtönbe vonuljon. Az interjú során persze a lányok jótevőjének tünteteli fel magát, de az ördögűzésen – mert itt ilyen is van – talán nem véletlen, hogy ő az egyik démonoktól megszállott főszereplő. Bűn és bűnhődés – ahogy Cippola és a hamis próféta egyvelegéből összegyúrt csodadoktor előtt hipnotikus révületben hadonászik, hajlong, toporog, majd összeesik, remélvén, hátha meggyógyítja – vagyis megszabadítja a múltjától.

¹ Az idézőjelben lévő szövegek az interjúkból származnak, és szó szerint meg-
egyeznek az interjú szöveggel.

Ezek után nem csoda, hogy a húszas éveiben járó védőnő a vele készült interjúban azt állítja, hogy szexualitás-témában neki már senki semmilyen újdonságot nem tud mondani. A szociális munkással együtt úgy becslik, hogy a faluból körülbelül negyven nő lehet most is kint Dubajban, Svájcban vagy Hollandiában. Ez egy alig kétezer lelket számláló településen iszonyatosan sok, és senkinek se legyen kétsége afelől, hogy emögött emberkereskedelem áll.

A következő interjúalanyom egy tizennyolc éves roma nő. A betört ajtajú, kartonpapír ablakú putriban, ahol lakik, iszonyatos állapotok, nyomor és a teljes szétesés. Karjában tartja csecsemőjét és próbál válaszolni, de nem fogja fel, mit kérdezek, és össze-vissza beszél. Nincs értelme folytatni, mert a legegyszerűbb szavakat sem érti: „*Mi a veszekedés ellentéte?*” – kérdezem. „*Hát valamiért csak veszekednek?*” – „*Az az oka, de mi az ellentéte?*” „*Beszélgetés? Kiabálás?*” Íme az emberkereskedelem lehetséges áldozatainak egyike.

Ezután egy hatvanas éveiben járó magyar közmunkás nőt kérdezek. Neki sincs meg a nyolc általánosa, de beszélgetni jobban lehet vele. Mint kiderül, ő is költözik – a gyerekéhez: „*Én el akarok innen menni, mert itt nekem nincs helyem, csak ezt a nyugdíjt kell megvárni, pár hónap.*” Azt reméli, hogy a nyugdíjából jobban ki tud majd jönni, mint most a közmunkából, így nem lesz terhére a gyerekének. A rendszerváltásig a csokoládégyárban dolgozott Szerencsen, és ott jobban keresett, mint most, ami látszik is, hiszen a fát, amivel fűt, az önkormányzattól kapta, villanya sincs – kikapcsolták –, ezért gyertyázik, és egy elemes rádió az egyetlen szórakozási lehetősége esténként – cinikusan azt is lehetne mondani, hogy ez még hangulatos is. Az ablakok itt is betörve: „*Nagyon sok rossz ember van itt, alkoholista rossz ember. Itt állandóan zárva kell legyen az ajtó. Hát az ablakokat mind betörték, amikor elmegyek dolgozni, ők, elnézést, de ezen élvezkednek, hogy ablakokat törnek be.*”

Következő interjúalanyom a helyi cigány önkormányzat vezetője. Gyermekeit egyedül nevelő, szegénységben élő, egyszerű asszony. Legnagyobb problémának a cigánysággal kapcsolatban a megkülönböztetést tartja, és szerinte ezen kéne változtatni. Kérdezem a bűnözést a faluban – „*volt, de mostanra lezárul*” – mondja. Ezek után azt szeretné megtudni, hogy ki lehet-e tenni őt és a fiát a házából, amit a szüleitől örökölt a testvéreivel együtt. Az egyik testvére ugyanis kapott százezret, hogy a nevére íratásának egy vállalkozást, amiről csak később derült ki, hogy tízmillió adóssága van. Megígértem, hogy megkérdezem a jogász kollégáktól az egyetemen, és visszaszólók.

Kimegyek a Takta partjára, csillog a tavaszi nap a szeméttel teleszórt vízben. Ki hinné, de egy nádas is el tud *szlamosodni*.

Házak a Takta mentén

Vissza a cigánysorra, ahol az egyik jómódú ház előtt több autó is áll, az egyik egy furgon, a másik A4-es Audi, de van egy metál színű BMW is. A furgonba pakoló férfiak állványozók, most itthon vannak, de rendszerint hónapokig Németországban dolgoznak. Forintban számolva nyolcszáz-ezret keresnek havonta. A szintén falubéli vállalkozó, még ha le is húzza őket, akkor is öt-hatszáz-ezret azért kézhez kapnak.

További interjúalanyt keresve bemegyek a szomszéd házba. Állványozók feleségei fogadnak, akiknek az urai most is kint vannak *Németben*, éppen fasírtot sütnek, meg pogácsát. Megkínálnak, közben beszélgetünk. Miskolcra vagy Szerencsre járnak vásárolni kocsival – mint mondják, mindenük megvan. Egy általános iskolás ballagás itt nyolcszáz-ezerben van. Szerencsről jön a limuzin, és itt tekeregnek vele a faluban, aztán következik a dínom-dánom a *kultúrban* – nem akarom elhinni, de a polgármester megerősíti: ő kétszáz-ezerért adja csak a termet.

„Megtakarítás?” – kérdezem. – „Mi nem takarítunk meg, egyik hónapról a másik hónapra. ... Magyarok igen messze állnak még bozszánk, a nyolcvanas évekbe élnek. Megeszik a hetes kajákat. Mi nem, mi minden nap főzünk. Mi nem tudnánk megenni. Vasárnap megfőzik, azt eszik egész bétén. Ugybogy mi nem spórolunk a hasunkon. Egyszer élünk, nem?”

De nem volt ez másképp a kulináris örömök tekintetében a hirtelen meggazdagodott Buddenbrookoknál sem.

Hogy mennyire nincs megtakarítás, ezt egy másik interjúalany esete példázza a legjobban. Az élettársi kapcsolatban élő pár évig dolgozott egy londoni szállodában, majd ezt követően a férfi állványozóként Németországban. A férfinak volt egy könnyű testi sértési ügye, és a német bíróság, mint a végzésből kiderült, az eljárás során felmerülő költségek megtérítése végett több mint hétszáz euró megfizetésére kötelezte, és már végrehajtási fázisban van az ügy. Jelenleg nincs negyedmillió forintjuk, pedig évekig fejkenként legalább félmillió forintnak megfelelő valutát kaptak kézhez havonta – és most rettegnek. Lewisnak a szegénység kultúrájáról leírt sorai köszönnek itt vissza – nincs jövő, illetve amikor már van, akkor sem látják.

Vannak olyan állványozók, akik már nem a cigánysoron laknak – ha nincs megtakarítás, akkor miből van a ház? *„Megkaptuk a német adót, én nem szeretek hazudni, mivel az Isten hallja, amit mondok, ez az igazság, meg a csalátság családhiányt. Mindenki kapott. Egy évre visszamenőleg el lehetett intézni. Három- meg négy-, meg ötmilliókat kapott. Abból lehet házat venni.”*

A fentiekhez még annyit tennék hozzá, hogy a kilencvenes évek elején a cigánysoron szinte mindenki éhezett, mostanra viszont: *„Hogy mondjam, itt minálunk a magyarság úgy érzi, mintha el volna nyomva. ... Mi romák, ha azt nézzük, többen vagyunk itt a faluba, mint a magyarok, és valamilyen szinten irigyek ránk. Lássák, hogy a márkás autók, költenek a házra, tele aranyokkal meg minden, és akkor van ez az irigység. Jönnek úgy hátulról, szemünkbe nyaliznak, hátulról meg kibeszélnek. Irigység van. Még van pár cigány család, akik még mindig azon a szinten vannak, hogy nem tudtak feltörni. Azt mondjuk, hogy nem ide való. Jó lenne már, ha elmenne innen.”*

A cigány–magyar törésvonal mellett megjelent tehát egy régi–új, a gazdag–szegény: *„Én, ha a gyerekkoromra visszagondolok, régen összetartóbbak voltak az emberek. Régen nem volt rang, most rang van, még a romák között is. Akiknek nyakék van meg retikül, meg fülbevaló, meg gyűrű, abba a szintbe lehetnek. Akinek má nincsen, az a nyomor, a lakás szempontjából ugyanúgy. ... Testvér a testvér ellen, mindeniütt ez van.”* Az interjúalany rátapint a lényegre: rang, azaz jómód, és az ezt megtestesítő presztízs fogyasztás, aminek társadalmi hagyományait Mikszáth és Móricz hazájában, azt hiszem, senkinek sem kell bemutatni.

A külföldi munkavállalás következménye, hogy a gyerekeket lényegében az anyjuk neveli, így nincs férfiminta a családban. Ezt példázza, amikor egy hat-nyolc éves kisser odaszól nekem: *„Én spártai vagyok, te pedig kutya.”* Példaképük persze nem az Iliász Danaosz-daliái, hanem a magát *spártainak* nevező bűnözői elit, akik felrakták magukat a netre, és a gyerekek őket nézik.

Azért belehallgatunk egy kicsit az *Iliász*-ba is – mert ez is fent van a neten, csak hogy tudjuk, miről beszélünk, jól sejtven, hogy sajnós ez így, in medias res, nem fog tetszeni a gyerkőcöknek, de a szüleiknek sem.

További problémát jelenthet a nevelés szempontjából, ha az anya prostituált volt – gondoljunk csak a kortárs csoport ítéletére ezzel kapcsolatban, de ez még családon belül is állandó konfliktus forrása lehet. Egy megfigyelésem jól illusztrálja a fentieket: a nagypapa a Coop előtt italozik – nem tűnik nagyon részegnek, és odajön hozzá a hatéves forma unokája, pénzt kér Milka csokira, de többszöri kérésre sem kap. Ezt azzal bosszulja meg, hogy odaszól: *A nagymamát átteszik a közös sírba*, erre a nagypapa dühösen visszavág: *tudod, mi a te anyád, az egy nagy kurva*.

A nyomorgó családok esetében a gyermekéhezés, a hányódás egyik helyről a másikra, az állami gondozásba vétel, illetve az ettől való félelem, az egyik anya szavaival szólva *szinte kezelhetetlen* gyereket eredményez.

Ez az egész, megfejelve a mobiltelefon és a világháló nyújtotta lehetőségekkel, egyaránt a generációs konfliktusokat mélyíti: *„A mi világunkban még a szülők tudtak gyereket nevelni. Mink háromdimenziós világban élünk, a gyerekek tiszteletlenek. Elnézést, az a kib*** telefon van a kezükbe, nem tudják mi az, hogy kommunikálni. Nem kérdezi, anya, miben segíthetek.”*

Az iskolaigazgató beszámolója szerint a tanítási idő jelentős része hiábavaló fegyelmeléssel telik el, ami azt eredményezi, hogy a tehetősebb családok nem ide járatják a gyerekeiket. A faluban van ugyan egy nyugdíjas vagy idősödő egyetemi végzettséggel rendelkező pár ember, a tanítónő, az építész vagy az agrármérnök, aki minden bizonnyal már itt marad, de a fiatalok mind elmentek, közöttük vannak romák is. Az egyik roma jogász volt, előbb Miskolcra, aztán Budapestre költözött. A másikkal még sikerült beszélnem. Anyja magyar, apja cigány volt, felesége cigány, egy gyermekük van. Miskolcon végzett a műszaki karon. Munkájával meg van elégedve: nem kap ugyan annyit, mint egy állványozó, de van társadalombiztosítása, és nem utolsósorban együtt lehet a családjával, és mégis menni akar – a gyereke miatt. Pedig az itteni általános iskola semmivel nem néz ki rosszabbul, mint egy átlagos miskolci vagy akár egy fővárosi. Új épületben van az óvoda, az orvosi rendelő és a védőnői szolgálat – nem is ezzel van a baj, hanem – mint mondja – *„A légkör. Mit lát, mit tanul itt a gyerek a többitől, akinek az anyja egy prostituált?”* Hát ezért akar elmenni.

A temető a falu félreeső, a nádasokkal határos részén van. Régi temető. Sírkövek még a tizennyolcadik századból is fennmaradtak. A sírok jól reprezentálják a falu történetét és az elhunytak társadalmi rangját, mely

most már nemcsak a magyarok, hanem a romák sírjai esetében is megfigyelhető: van, aki mauzóleumot épít a hozzátartozójának, és van, akinek csak egy összeheszesztett vaskeresztre futja egy alumíniumtáblával, ahová girbegurba betűkkel az elhunyt nevét vésték.

Régi síremlék

Síremlék plüssfigurával, ékszerrel

Régi fejfa

Végezetül felvetődik a kérdés, hol vannak a magyarok? Mert döntő többségében roma válaszadóim voltak. Hát itt, a temetőben, meg szét-szórva, ki tudja, hol, a nagyvilágban. Azok az idősek pedig, akik itt laknak még, nem akarnak szóba állni idegennel, behúzódnak az otthonaikba.

Vissza a vonathoz ismét egy fél óra, talán még nem lesz sötét, mire odaérek. Kár, hogy csak egy-két busz jár naponta, de Miskolcra nincs is, csak Szerencsre, úgyhogy teljesen mindegy. A vonaton van egy kis idő összerendezni a gondolataimat.

A rendszerváltás sokkjához képest, ami mélyszegénységet eredményezett, mára nagyfokú társadalmi differenciálódás ment végbe. Megjelent egy bűnözői elit, amin sajnos nincs semmi csodálkozni való, hiszen ez minden elslumosodó területen jelen van, az ózdi Hétesen át a budapesti Hős utcáig vagy akár a New York-i Harlemig, ahogy azt Wallantnak *A zálogosából* megismerhetjük. Ők a nyomor vámszedői. A különbség csak annyi, hogy van, ahol a drog, van, ahol a prostitúció és van, ahol a kamatos pénz, illetve másutt ezek különböző kombinációi a meghatározóak.

Sokkal meglepőbb a nagyarányú, kifejezetten jómódú *melós* réteg megjelenése. Ez nyugaton ismeretlen, tipikus kelet-közép-európai jelenség, melyet a nyugati munkaerő-kereslet hív életre. Ez máshol is jelen van a térségben, még az olyan hírhedt nyomortelepen is, mint az ózdi Hétes. Az itteni külföldi munkavállalást a szervezetsége és a nagy aránya teszi különlegessé. Egy állványozó brigád ugyanis hat-tíz fő. A helyi vállalkozók pedig a rokonaik és ismerőseik köréből könnyű szerrel több ilyen brigádot is össze tudnak verbuválni.

Kérdéses azonban e magas jövedelmű réteg sorsa. Úgy tűnik, szemben a felsőfokú végzettségűekkel vagy az erre aspirálókkal, hogy ezek a családok nem akarnak elköltözni a településről. Ezt bizonyítja, hogy a cigánysoron lévő lakhelyüket felújítják, vagy a falu más részén vásárolnak egy jobbat, és még ezt is korszerűsítik. A bevásárlást a közeli városok bevásárlóközpontjaiban, de a helyi boltokban is könnyűszerrel megoldják. Így a település élhetővé válik számukra. Világlátottak, családjukkal mégis ezt a települést választják, szemben egyik korábbi kutatási terepemmél, a szlovák gyökerű Bükkszentkereszttel², ahol az ott született tanárnő szerint az általános iskolai osztálytársai közül már senki sem lakik a szülőfalujában. Talán a romák számára egy elcigányosodó település biztonságot jelent és ezért nem költöznek el? – Ez a kérdés is megérne egy további kutatást.

Annak ellenére, hogy a munkaerőpiacon egy nagyon sérülékeny csoportról van szó, ráadásul a mélyszegénységből épphogy kiemelkedtek, mellyel kapcsolatban némi iróniával úgy is lehetne fogalmazni Max Weber nyomán, hogy a kapitalizmus szelleme már megjelent, de a protestáns etika még nem. Mégis, ez azért egy lehetőség – talán az egyetlen – a település elslumosodása ellenében. Véleményem szerint azonban nem pusztán a takarékoságot piedesztálra emelő evilági askézis hiánya jelenti a problémát, hanem az értelmiség elköltözése is. Sőt, talán ez a nagyobb

---

² L. Gyukits György: Bükkszentkereszt – Borsod Svájca. Egy kutatás margójára. *Palócföld* 2019/1. 75–83.

baj, hiszen az utóbbi száz-kétszáz évben mindig is volt a faluban értelmiség, legalább egy pap és tanító, vagy anélkül, hogy fényezni akarnám a Kádár-rendszert, de akkor még agrármérnök, építész, sőt orvos is. A jobb módú cigány családok ugyan már látják, hogy kell az iskola – kérdés, hogy *meddig látnak*. Az interjúk alapján a középiskoláig biztosan, a felsőoktatásig egyes családok talán, bár sok szülő még a köztük lévő különbséget sem nagyon érti.

Márpedig a helyi magyar diplomás elit ki fog öregedni, és helyükbe a roma diplomás elit kellene, hogy lépjen, ha van. Egy ács fia hozhat megváltást, de egy állványozóé?

Végezetül még egy megjegyzés: nem pusztán roma diplomás, hanem értelmiség kellene, aki képes felismerni a helyi kulturális és természeti adottságok értékét – azt, hogy a Taktaköz egy kulturális tájegység, és megőrzése érdekében tennie kell!

A képek a szerző felvételei.

A kutatást az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 azonosító számú, *Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban* című projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásában valósul meg.